

K PROBLEMATICE POZITIVNÍHO A NEGATIVNÍHO TRANSFERU PŘI VYUČOVÁNÍ RUSKÉMU JAZYKU

Jarmila Krystýnková

Při osvojování a praktickém užívání cizího jazyka se uplatňuje v podstatě troj vliv mateřštiny - pozitivní, negativní a nulový.

Pozitivní vliv je založen na existenci společných jevů - totožných nebo blízkých. Žákovy teoretické a praktické znalosti mateřštiny mu pomáhají při osvojování cizího jazyka. V současné době nelze souhlasit s názory stoupců přímé metody, kteří v mateřštině jednostranně spatřovali jen překážku při učení se jinému jazyku. Pokud jde navíc o osvojování řeči blízkce příbuzné (ruština), je kladný vliv češtiny neobyčejně důležitý a významný. Rychlý pokrok, který pocítí uje začátečník, stává se pro něho silným motivačním faktorem (proti tomu srov. např. počáteční výuku angličtiny či němčiny). Na druhé straně je ovšem třeba si uvědomit, že u nás dříve docházelo k záměrnému zdůrazňování "snadnosti" ruštiny, jejíž zvládnutí se považovalo za velmi jednoduché. K tomu přispívala i malá náročnost učitelů (kupř. jejich tolerance "české" výslovnosti), takže se v žácích vytvářel přístup k ruštině jakožto k jazyku "lehkému", připomínajícímu slovenštinu, které také rozumíme bez zvláštního učení. To vše vedlo ve vyučování ruštině k neutěšeným výsledkům. V dnešní době se naopak spíše snažíme hned od počátku žáky seznamovat s originální ruskou mluvou, upozorňovat na hlavní úskalí, připomínat, že se sice jedná o jazyk příbuzný, slovan-ský, ale přece jen cizí a jako k takovému je k němu nutno přistupovat.

Záporný vliv mateřštiny se projevuje negativním transferem - interferencí. Ta se týká jak vnější formy jazyka (způsobu vyslovování hlásek, přízvuku, intonace, tvarů a slov), tak jeho formy vnitřní (přenášení významové struktury slova, způsobu spojování slov, přenášení idiomatičnosti z mateřského jazyka do cizího aj.). Chyby vznikající působením tohoto negativního transferu se někdy označují jako interferémy. Mechanismus záporného přenosu lze vysvětlit i psychologicky. Žák, který se začíná učit cizí řeč, má ve svém vědomí pevně zafixován systém jazyka mateřského. Vyjadřovací způsob mateřštiny, na který

je zvyklý, mu připadá přirozený a obecně platný, a proto má sklon vnášet jej i do dalšího studovaného jazyka.

Při vyučování ruštině se však někdy setkáváme i s jevem protikladným - s tendencí odlišit i ony prostředky, které se v obou jazycích shodují. Žáci se záměrně, leč nesprávně snaží o jejich diferenciaci.

Během učení se cizí řeči, zvláště přibližně, pozorujeme též zpětný vliv znalosti této řeči na chápání určitých jevů mateřštiny a na jejich užívání, byť pochopitelně podstatně slabší. Pozitivní působení je možno vidět např. v tom, že žák prizmatem cizího jazyka lépe chápe svou mateřštinu (kupř. funkci pádů, mnohoznačnost slov, rekcí aj.); poznává, že tytéž myšlenky se vyjadřují v blízkém jazyce zcela jinak. Negativní vliv osvojování si cizí řeči může se projevit zejména u mladších dětí, které ještě bezpečně neovládají normy češtiny (např. především v grafice a pravopisu). I později však studenti často podléhají vlivu ruštiny při překladu (kupř. nadbytečné užívání zájmeného podmětu, vynechávání spony, užívání rusismů v lexiku apod.).

Dříve bylo velmi rozšířeno pouze užší chápání interference jako záporného přenosu mezi dvěma různými jazyky (tzv. interference interlingvní). Řada chyb však vzniká i působením již zvládnutých jevů jazyka cizího (tzv. interference intralingvní). Kromě toho se vyskytuje i interference kombinovaná, vyvolávaná vlivy mezijazykovými a vnitrojazykovými (srov. s **Наташой* - český tvar s *Natašou*, ruské tvary *душой, школой*).

Soustředíme se nyní blíže na příklady negativního transferu v jednotlivých jazykových oblastech.

Grafika a pravopis: V počáteční výuce žáci přenášejí do ruského kontextu česká písmena, která mají v ruštině odlišnou hláskovou platnost. Časté jsou chyby vznikající nerespektováním slabičného principu ruské grafiky. Typické je i přenášení české pravopisné normy do ruštiny (**Немци, *немогу, *книжи, *женщины писали, *коллектив*) včetně problémů s interpunkcí.

Lexikum: Sem patří např. chyby způsobené česko-ruskou homonymií (**мирная зима, *влажная вода, *важная музыка, *быть спокоен, *черствый хлеб, *школьный год*), z mylného přenosu českých slov nebo afixů do ruštiny (**они споруют, *мы тешились, *быстрость, *документарный, *запеть*). Běžný bývá i doslovný překlad slovních spojení z češtiny (**сделать экзамен, *я рад читаю, *сильный чай*).

Gramatika: Morfologická interference se projevuje např. v přizpůsobování ruských slov příslušným tvarům českým (**я с никем не говорила, *эта трамвай, *я продаваю, *купить карточки, *они содержат, *окрестности города*), syntaktická pak v nesprávném převodu českých strukturních zvláštností do ruštiny (**вы мне это сказала, *я не знаю, если придю*) a v chybné jmenné a slovesné rekcí (**интересоваться о музыке, *радоваться из подарка, *быть*

*доволен с работой, *заботиться о ребенка, *ходить по улицах, *бороться против врагам).*

Dále je možné hovořit o tzv. interferenci zjevné, kdy dochází ke zřejmému narušení normy a tudíž k očividné chybě, a interferenci tzv. skryté, spočívající v tendenci žáka používat prostředky oběma jazykům společně (я хочу есть, пить x мне хочется есть, пить; мы будем читать, говорить x мы прочитаем, поговорим; молчите! не шумите! x молчать! не шуметь!).

Výsledkem působení uvedených druhů interference je pak vznik určitého deformovaného jazyka, který se někdy označuje termínem "třetí systém" (*сидим, сижу - *сидим; видел jsem чlapce, я видел мальчиков - *я видел мальчики; лежать - лежу, бежать - бегу - *бежу*). Úkolem cizojazyčného vyučování je likvidovat tento "třetí systém": snažit se všemi prostředky maximálně omezovat negativní transfer a vést žáky k užívání ruštiny normativní a nedeformované.